

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук,
доцента кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету
Нестелєєва Максима Аркадійовича

на кандидатську дисертацію

Марини Миколаївни Куценко

**«Дзеркально-символічна трансформація реальності
в художній прозі Миколи Хвильового»,**

подану до захисту в спеціалізованій вченій раді Д 64.053.03 Харківського
національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю
10.01.01 – українська література

Сучасне вітчизняне літературознавство доволі активно засвоює і застосовує методологію західної науки про літературу, зокрема психоаналітичну інтерпретацію художніх творів. Попри значну кількість дисертацій, що послуговуються цією методологією, жодним чином не можна вважати її вичерпаною чи досконало розробленою, переважно через те, що сам психоаналіз має безліч варіантів, тією чи іншою мірою похідних від класичного фрейдівського вчення: аналітична психологія К.Г.Юнга («теорія архетипів»), індивідуальна психологія А.Адлера, гуманістичний психоаналіз Е.Фромма, теорії М.Кляйн і К.Горні, а також структурний психоаналіз Ж.Лакана. Найскладнішою і найменш розробленою в контексті українського літературознавства є саме останній, лаканівський варіант психоаналізу, методологію якого і використовує Марина Куценко у своїй дисертації. Саме це вже свідчить про актуальність її дослідження, присвяченого практичному впровадженню структурного психоаналізу до тлумачення прозової спадщини одного з найскладніших митців «Розстріляного Відродження» – Миколи Хвильового. Робота Марини Куценко вигідно вирізняється з-поміж інших не лише тим, що опановує нову проблематику – дзеркально-символічну трансформацію реальності в літературі, а й тим, що застосовує метод психоаналізу для отримання нового знання про об'єкт дослідження, а не для ілюстрації ідей Ж.Лакана вітчизняними художніми творами.

Актуальність теми зумовлюється також і тим, що обраний для дослідження період усе ще потребує пильної уваги, попри велику кількість досліджень цієї доби. Не викликає жодних сумнівів наукова новизна рецензованої дисертації, яка полягає, насамперед, у тому, що це перший зразок системного лаканівського аналізу текстів Хвильового.

Марина Куценко абсолютно виправдано аналізує дзеркально-символічну трансформацію реальності 10-30-их років ХХ століття на прикладі художньої спадщини Миколи Хвильового, центральної постаті тодішнього літературного процесу. Його збірка 1923 року «Сині етюди» сформувала ціле покоління як самостійних українських прозаїків, так й

епігонів, у текстах яких якнайкраще помітно цю трансформацію буремної дійсності новоєнного двадцятиліття.

У першому розділі дисертації «Художня проза Миколи Хвильового як об'єкт літературознавчих студій. Досвід її психоаналітичного прочитання» дослідниця показує доволі довготривале існування текстів Хвильового в психоаналітичному дискурсі. Ця історія дослідження виразно показує те нове, що вносить Марина Куценко своєю роботою, що конкретніше розписано у другому розділі дисертації «Жак Лакан і феномен дзеркально-символічного освоєння реальності в сучасній гуманітаристиці». Жак Лакан – один із найскладніших мислителів ХХ століття, який під гаслом «Назад до Фрейда» прагнув поєднати психологію, філософію і лінгвістику. Звичайно, важко говорити про якийсь вичерпне розуміння його методології, адже навіть його головні тексти «Семінари» ще не повністю є навіть в оригіналі, геть відсутні українською, а російською з 26 томів перекладено менше половини. Дисертантка цілком закономірно обмежила себе тільки тими працями Лакана, де розтлумачується його теорія про топіку психічного апарату людини, що складається із трьох реєстрів: Реального (недоступного, втраченого досвіду ідеальної цілісності), Уявного (фантазії) та Символічного (власне мовного).

У третьому розділі «Формування «ідеалу-я» як модус дзеркальної трансформації реальності в текстах Миколи Хвильового» дисертантка аналізує провідні мотиви письменника як дзеркальну трансформацію дійсності. Зокрема цікаво й адекватно висвітлено мотив матрициду, який розширено до провідного, оскільки вбивство матері в його текстах не завжди є реальним, а частіше символічним. Зрештою, це і є трансформацією життя в літературу.

Дисертантка абсолютно обґрунтовано виділяє три головні типи персонажів у прозі М.Хвильового: революціонер-романтик, провінційна дівчина і радянський письменник. Вони – це проекції різних граней особистості їхнього автора, а тому означеним вище групам характерні настрої розчарування в ідеалах, туги за минулим, суїцидальні інтенції, нервові хвороби, звички й захоплення, властиві їхньому творцеві. Також важливою є наскрізна інтертекстуальність письменника, яку доволі активно дослідив ще Леонід Плющ, а дисертантка уточнює його, обираючи за головний у цьому ракурсі текст – «Сентиментальну історію» (1928).

У четвертому розділі дисертації «Домінація «я-ідеалу» в символічному структуруванні реальності Миколою Хвильовим» порушується цікава проблема самопрезентації автора, як через псевдонімізацію, так і через мову; Форма й оформлення творів Хвильового подеколи було важливіше для письменника за фабулу і зміст. Хоч Валер'ян Підмогильний і звинувачував його в тому, що він «б'є у сюжетний барабан» (передмова до збірки «Проблема хліба»), проте у своєму символічному структуруванні дійсності Хвильовий завжди доволі чітко локалізує місце хаотичних подій пореволюційної доби, «комунарської» романтики. Зокрема те, як структурується простір у «Повісті про санаторійну зону» або в новелі

«Арабески» (1927), де, на слушну думку дисертантки, протистояння метафор «городка» (провінції) й «города» (промислового міста) втілює психологічну «розколотисть» автора. Також значущим видається те, що М.Куценко підкреслює метафоричну (романтичну) і метонімічну (реалістичну) реалізацію проекту суб'єктивної реальності у прозі письменника, у такий спосіб увиразнюючи його стилевий еkleктизм, своєрідну «романтику вітаїзму», яка не збігається ані з (нео)романтизмом, ані з (нео)реалізмом.

Загалом слід зазначити, що текстовий аналіз у дисертації характеризується самостійністю, ґрунтовністю й глибиною та демонструє добру обізнаність Марини Куценко з дослідженнями, що репрезентують сучасний рівень розвитку вітчизняного літературознавства.

Висновки дослідження логічно випливають з проведеного аналізу, а спосіб їх подачі засвідчує вміння дисертантки виокремлювати найважливіше і найсуттєвіше, не втрачаючи й не переобтяжуючи матеріал.

Висока оцінка дисертації Марини Куценко не виключає й деяких зауважень, які швидше засвідчують інтерес до опрацьовуваної нею теми, аніж про хиби дослідження.

1. Тезу М.Куценко про те, що суб'єкт у прозі Хвильового «рухається до цілісності» (с. 64) чи «прагне її» (с. 179), можливо, варто дещо уточнити, адже не всі персонажі письменника спрямовують свою поведінку до синтезу, конструктиву і цілісності, безліч його творів закінчуються руйнацією, розпаданням особистості, самогубством. Хіба можна вважати самогубство у його прозі бажанням цілісності?

2. Предметом дослідження дисертантка називає «точки, які фіксують множину способів дзеркально-символічного освоєння реальності в текстах Миколи Хвильового», де не зовсім зрозуміло, чому саме «точки» мають цікавити літературознавця, а не мотиви, сюжет, образи, слова, персонажі тощо. Потребує уточнення поняття «точка» як літературознавчий термін у дисертації, а також не зовсім зрозумілим видається формулювання «точки, які фіксують множину», можливо тоді вже «множинність»?

3. У теоретичному значенні дисертації М.Куценко пише про Хвильового як про «модерного митця». Хотілось би уточнити чи розрізняє дисертантка поняття «модерний» (Модерн) і «модерністський» (Модернізм) чи це для неї синоніми, а якщо ні, то чому Хвильовий модерний, а не модерністський.

4. Безперечно, слушною й актуальною є теза М.Куценко про те, що персонажі Миколи Хвильового – це «проекції авторського Я». Однак чи можна в цьому випадку говорити про якусь унікальність творчого методу письменника, оскільки літературні типи більшості митців є їхніми частковими чи вичерпними проекціями (автобіографічними героями), чи у прозі Хвильового ця «проективність» виразно специфічна і кардинально різниться від його сучасників і попередників?

5. Також хотілось би уточнити в авторки її формулювання «невеликі новели» (автореферат – с. 11), оскільки, на мій погляд, тут варто говорити про «ескіз» чи «нарис» як вплив жанрової форми Коцюбинського.

6. На жаль, у роботі є певна кількість мовно-стилістичних помилок, які, щоправда, не ускладнюють розуміння тексту і не перекручують ідеї дослідження: так, зокрема, дисертантка не завжди за правилами чинного правопису вживає сполучники і/й/та і прийменники у/в, пише «протиріччя» (має бути «суперечність»), «дозволяє» (має бути «дає змогу»), «при уважному прочитанні» (має бути «під час уважного прочитання» або «уважно прочитавши»), «дисертаційне дослідження» (має бути або «дисертація» або «дослідження») тощо.

Однак ці зауваження слід сприймати лише як побажання Марині Куценко надалі поглиблювати наукові пошуки й не впливають на позитивну і високу оцінку дисертації, яке є завершеним, самостійним і переконливим дослідженням. Результати роботи достатньою мірою відбиті в 11 публікаціях, із яких 6 – у фахових виданнях і 1 – у закордонному. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації, які можуть бути використані в подальшому дослідженні ідейно-художньої специфіки прози Миколи Хвильового та під час викладання курсу української літератури ХХ століття.

Дисертація **М.М.Куценко «Дзеркально-символічна трансформація реальності в художній прозі Миколи Хвильового»** – оригінальне і самостійне дослідження, актуальність, наукова новизна та практичне значення якого не підлягають сумніву. Основні наукові положення і висновки переконливо обґрунтовані. Дисертація й автореферат відповідають усім вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор **Куценко Марина Миколаївна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. – українська література.

Офіційний опонент:

Нестелеєв Максим Аркадійович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
мови та літератури Донбаського
державного педагогічного
університету

Підпис доцента Нестелеєва М.А.

Начальник відділу кадрів

ЗАСВІДЧУЮ